

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

Освітній рівень

**«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка IV курсу, група СР-19-1 _____ Андрій ГАЛЯНТ
Підпис Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук, професор _____ Анна РІДКОДУБСЬКА
науковий ступінь, вчене звання Підпис Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор

_____ Юрій БРИНДІКОВ
Підпис Ім'я, прізвище

_____ 2024 р.

Хмельницький, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ ЩОДО ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	10
1.1 Теоретичний аналіз домашнього насильства як соціального явища	10
1.2 Технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства	17
Висновки до розділу	24
РОЗДІЛ 2 ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	26
2.1 Вивчення вітчизняного досвіду превенції та локалізації домашнього насильства	26
2.2 Профілактика домашнього насильства системою соціальних служб Хмельниччини	33
2.3 Практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо оптимізації соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства	41
Висновки до розділу	46
ВИСНОВКИ	48
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	50
ДОДАТКИ	55
ДОДАТОК А	55
ДОДАТОК Б	57
ДОДАТОК В	60
ДОДАТОК Г	62

ВСТУП

Проблема насильства є важливим аспектом сучасного суспільства, яка потребує уваги та розв'язання. Розвиток принципів гуманних міжособистісних відносин є ключовим завданням для побудови стабільного та гармонійного суспільства.

Одним зі способів боротьби з насильством є підвищення освіченості та свідомості громадян щодо проблеми. Інформаційні кампанії, тренінги та освітні програми можуть допомогти людям розуміти наслідки насильства та навчатимуть альтернативним способам вирішення конфліктів.

Важливо підтримувати та розвивати законодавство, спрямоване на запобігання насильству та захист прав потерпілих. Ефективна система правосуддя є ключовою у забезпеченні відповідальності за насильство та справедливості для потерпілих осіб. Крім того, необхідно оптимізувати роботу соціальних програм та служб підтримки для потерпілих від насильства, покликаних допомагати та захищати громадян. Насильство – це складна проблема, що вимагає комплексного підходу та спільних зусиль всіх сфер суспільства для її вирішення.

Це дійсно тривожна тенденція. Насильство в усіх його формах (на екрані, на вулиці або вдома) має серйозні суспільні наслідки. Скутість подібними сценаріями може формувати відчуття безпорадності та безпеки в людей. Дуже важливо зосередитися на зміцненні захисту дітей та вразливих груп від насильства, навчати емоційній і соціальній компетентності, просувати культуру мирного врегулювання конфліктів та підтримувати жертв насильства. Важливо розвивати свідоме сприйняття того, що показують у ЗМІ та літературі, вчасно обговорювати ці теми з дітьми та молоддю, щоб вони могли адекватно реагувати на подібні ситуації і шукати допомогу, коли це необхідно.

Це важливий крок у вирішенні проблеми насильства, особливо проти найвразливіших членів суспільства, таких як діти. Робота з винуватцями насильства є ключовою для зміни їхньої поведінки і запобігання подібним ситуаціям у майбутньому. Реабілітація жертв також необхідна для того, щоб допомогти їм подолати травми та відновити своє психічне та емоційне здоров'я. Такий підхід сприяє створенню безпечнішого середовища для всіх дітей, де вони можуть рости та розвиватися без обмежень і страху перед насильством.

Жорстока реальність, описана в статистиці, свідчить про необхідність негайних заходів для покращення умов життя дітей в Україні. Найбільш вразливі члени суспільства потребують особливої уваги та захисту. Вкрай потрібно, щоб уряд, громадські організації та громадянське суспільство спільно працювали над розв'язанням цих проблем, створюючи безпеку, гарне ставлення та можливості для здорового та щасливого життя громадян. На жаль, чимало випадків не зареєстровано, що робить проблему домашнього насильства недостатньо вивченою.

Сімейне насильство було предметом досліджень таких науковців як Ю. Якубова, Н. Лавриненко, О. Балакірєва, О. Кікінежді та І. Трубавіна здійснили наукові розвідки, пов'язані з основами психолого-педагогічної діяльності щодо попередження та подолання причин й наслідків дитячого насильства в сім'ї [31].

Теорії ненасильства М. Ганді та Г. Сковороди не втратили актуальності й сьогодні. Вони зорієнтовані на розвиток кращих особистісних якостей людини. Питання попередження насильства розглядались в роботах представників гуманістичного напрямку виховання, зокрема, Дж. Локк, М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський та К. Ушинський висвітлили у своєму науковому доробку питання превентивізації насильства, спрямованого на дітей.

Вивчення окресленої проблеми вказує на відсутність чіткої концепції соціальної профілактики насильства в сім'ї та систематичності соціальної роботи в даній площині, тьмяність її змісту, форм та методів.

Об'єкт дослідження: соціальна робота з особами, які постраждали від домашнього насильства.

Предмет дослідження: технології соціальної роботи з жертвами домашнього насильства.

Мета дослідження полягає в проведенні теоретичного аналізу проблеми домашнього насильства, вивченні досвіду прикладної діяльності закладів та установ соціального спрямування щодо превенції та локалізації окресленої проблеми; розробці програми, спрямованої на профілактику насильства в сім'ї, висвітленні практичних рекомендацій фахівцям соціальної сфери щодо роботи з особами, які зазнали домашнього насильства.

Відповідно до предмета та мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати феномен домашнього насильства.
2. Окреслити технології соціальної роботи з постраждалими від домашнього насильства.
3. Вивчити досвід превенції та локалізації домашнього насильства закладами та установами соціального спрямування.
4. Надати практичні рекомендації щодо оптимізації роботи фахівців соціальної сфери з жертвами домашнього насильства.

Методи дослідження: У ході дослідження нами було використано комплекс загальнонаукових методів: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація); емпіричні (опис досліджуваної проблеми), графічне представлення результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в узагальненні теоретичних основ соціальної роботи з жертвами домашнього насильства, застосуванні соціально-педагогічних та соціально-психологічних методів у

роботі з ними, а також наданні практичних рекомендацій фахівцям соціальної сфери щодо покращення роботи з окресленою категорією клієнтів.

Експериментальна база дослідження: експериментальна робота проводилася на базі Хмельницького міського центру соціальних служб. У дослідженні взяли участь особи, постраждалі від домашнього насильства, загальною чисельністю 29 респондентів.

Апробація: Результати бакалаврського дослідження опубліковано в науковій статті «Превенція домашнього насильства шляхом інформаційно-просвітницької діяльності» (Галянт А., Рідкодубська А. Превенція домашнього насильства шляхом інформаційно-просвітницької діяльності. Соціальна робота: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2024. С. 102–104.

Структура роботи містить 2 розділи, 5 підрозділів, 38 джерел, 4 додатки та 10 сторінок, на яких вони розміщені.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ ЩОДО ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1 Теоретичний аналіз домашнього насильства як соціального явища

Домашнє насильство, поза будь-яким сумнівом, посідає чільне місце серед суспільних проблем сьогодення. Його досліджують фахівці з психології, соціології, соціальної роботи, медицини тощо. Нами опрацьовано теорії, що містять пояснення «домашнього насильства» та передумов його формування.

В одній з теорій увагу зосереджено на культурних факторах як головних причинах насильства в сім'ї. Прихильники даної теорії вважають, що насильницькі дії можуть бути результатом традицій, норм. Стереотипів, спрямованих на дискримінацію жінок та визначають їх підлеглість у стосунках. Передумовами насильства в сім'ї можуть слугувати погляди щодо гендерної нерівності та жіночого послуху.

Представники іншого теоретичного спрямування пов'язують домашнє насильство з суспільною структурою та індивідуальними чинниками. Нерівномірний розподіл владних повноважень в сім'ї (ролі, статус членів сім'ї) слугуватиме першопричиною скоєння насильницьких утисків одними членами сім'ї інших.

Наступна теорія зосереджує увагу на індивідуальних характеристиках людини, що можуть сприяти зародженню насильства в сім'ї. Особистісні фактори (проблеми зі здоров'ям, імпульсивність, низька самооцінка), на думку прихильників цієї течії, можуть формувати домашнє насильство [16].

Домашнє насильство як суспільне явище характеризується складністю й вимагає застосування міждисциплінарного підходу при його вивченні. Існує чимало теорій (гендерна теорія, психологічна теорія, теорія вибору), які

допомагають дослідникам виявляти та розуміти детермінанти й сутність домашнього насильства [25].

Насильство в сім'ї пояснюється гендерною теорією як проблема, пов'язана зі статевою та владною нерівністю. Теорія розкриває соціокультурні чинники (стереотипи щодо соціальних ролей жінок та чоловіків в сімейному середовищі, гендерні стереотипи щодо форм поведінки, норм та взаємин між чоловіками та жінками), що посилюють агресію та зневажливе ставлення до жіночої автономії.

Теорія властивості базується на ідеї непропорційності влади в сім'ї. Дослідники наголошують на зловживанні однією з осіб владними повноваженнями, здійсненні гіперконтролю над життям інших членів сім'ї, жорсткому підпорядкуванні однією особою іншої. Прихильники даного підходу пояснюють домашнє насильство як результат нерівномірного владного розподілу в структурі сім'ї.

Когорта науковців, що представляє психологічну теорію, наполягає на внутрішніх факторах як передумові зародження насильства в сім'ї. На думку фахівців, стрес, агресивні поведінкові випадки та відсутність емпатії сприяють посиленню насильницьких проявів щодо членів сім'ї.

Теорії вибору вказують на зовнішні фактори впливу на рішення людини стосовно подальшого зловживання владою та скоєння утисків й цькувань. Спеціалісти наголошують на тому, що дехто з громадян обирає насильство як інструмент впровадження контролю й влади, решта – обирає роль жертви через відсутність фінансових та матеріальних можливостей, побоювання тощо [2].

Огляд теоретичних концепцій насильства в сім'ї надає нам розуміння цього феномену, слугує підґрунтям для вироблення дієвого інструментарію превенції та локалізації домашнього насильства. Беручи до уваги низку факторів, що стимулюють зародження домашнього насильства, ми наголошуємо на необхідності подальших наукових розвідок, застосуванні

комплексного підходу. Опираючись на вагомий теоретичний доробок з окресленої проблематики, громадянське суспільство буде здатним розробляти новітні стратегії попередження домашнього насильства.

На рисунку 1.1 зображено заходи з протидії сімейному насильству на інституційних рівнях та системах.

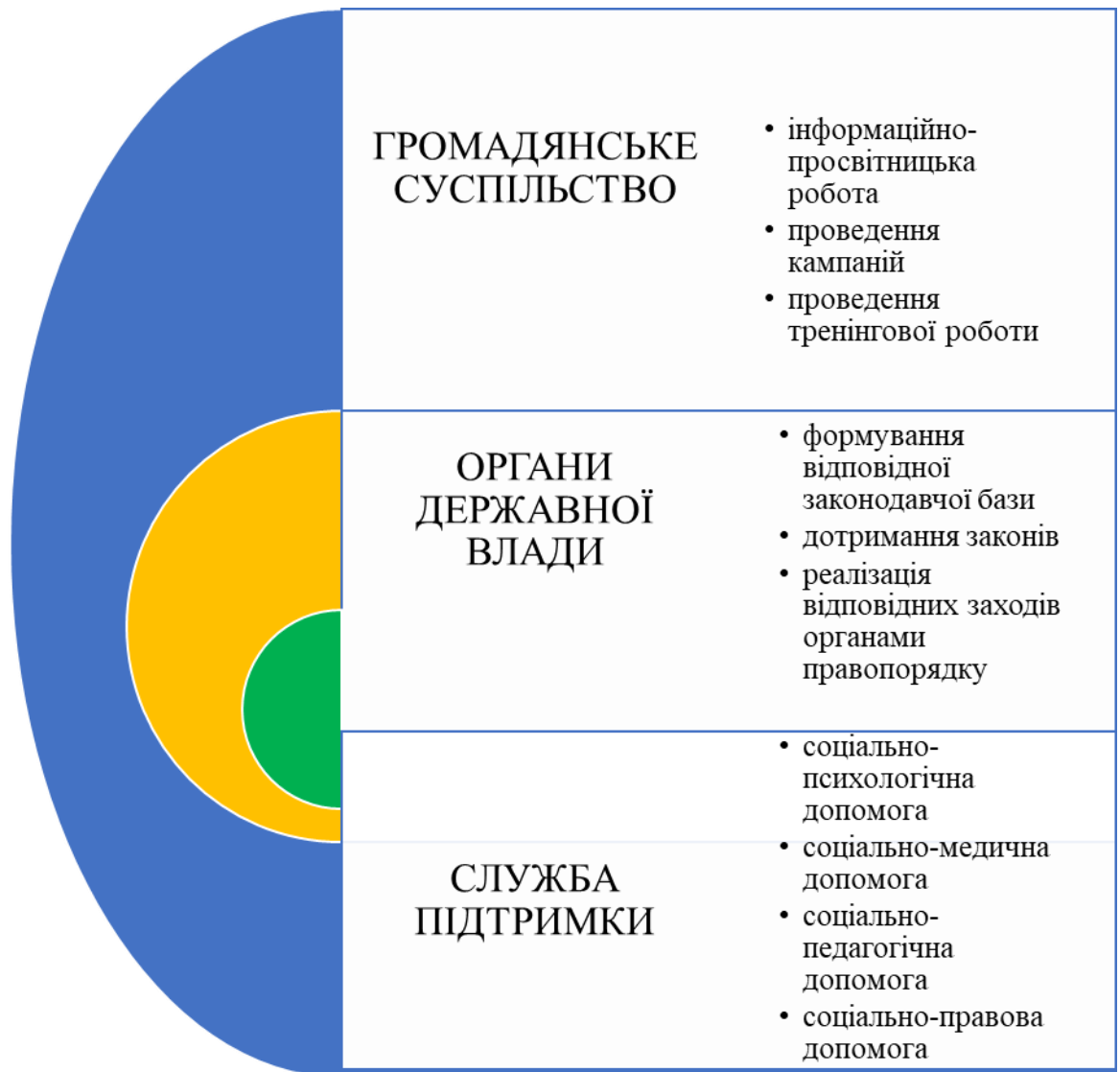

Рисунок 1.1 – Протидія домашньому насильству на інституційних рівнях та системах

Окреслюючи насильство, представники різних наукових сфер зосереджують увагу на певних його аспектах. Соціологи, зокрема, отожднюють насильство із соціальною девіацією як дисциплінарних діях на адресу певної особи з числа членів сім'ї, що обмежують їх права та свободи. Юристи

розглядають домашнє насильство як порушення правових норм. Представники економічної галузі вважають, що насильство – це дії поза межею закону. Філософи трактують насильницькі дії насильницькі дії як застосування сили (погроза її застосування) в площині людських взаємин [37].

Команда дослідників наголошує на агресії та агресивності як неодмінних складових насильства. Розмежовуючи вказані поняття, ми зауважимо, що агресивність – це риса характеру, емоційний стан особи, що характеризується гнівним проявом, злістю, бажанням завдати шкоди (психологічної, фізичної, матеріальної), імпульсивністю.

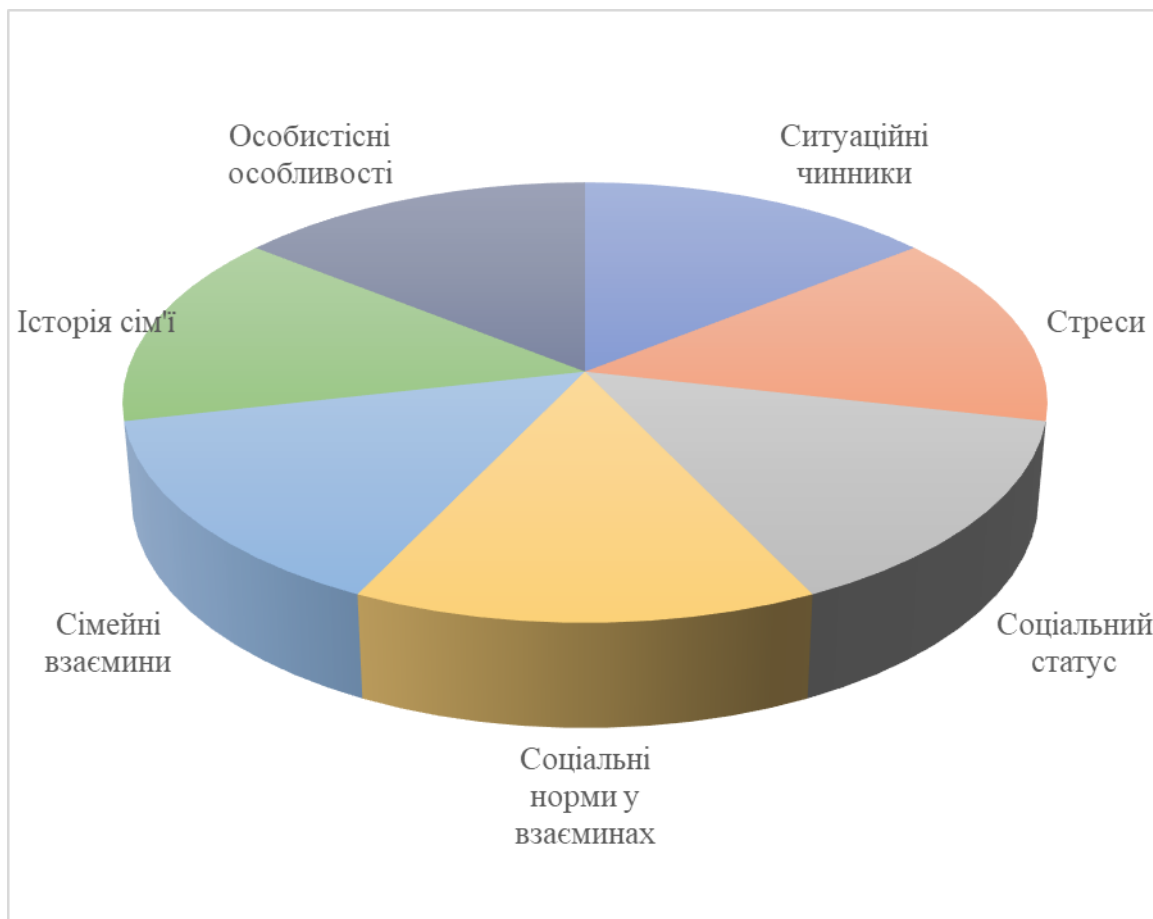
Психологи пояснюють агресію як поведінковий вияв, що шкодить самій особі або її оточенню. Агресивні стани, як стверджують фахівці психологічної галузі, супроводжуються втратою самоконтролю. Така поведінка може носити свідомий характер (задля досягнення поставленої цілі) або може здійснюватись як реакція на певні подразники. З-поміж причин, що породжують агресивні стани, можуть бути життєві негаразди, невдачі, бажання самореалізуватись. Поведінка особи під час агресивних випадів може різнитись в залежності від виховання та характеру людини. Долаючи агресію (вербальна, фізична, пряма, опосередкована), варто усувати детермінанти її зародження.

Агресія поділяється на ворожу (інструментальна, індивідуальна, соціально мотивована), експресивну (вибух гніву, що швидко припиняється). Агресія спрямована на завдання шкоди особі. Науковці вказують на зв'язок між агресивною поведінкою особи та об'єктивною ситуацією, підкреслюючи те, що агресивна поведінка може бути соціальною або біологічно вмотивованою.

Терміном «насильство» [22; 31] позначається екстремальна форма агресії, покликана завдати якомога більшої фізичної шкоди людині / людям. Варто нагадати, що відсутність любові, жорстке поводження батьків з

дитиною, спадковість та дитячі переживання /стреси можуть стати головними передумовами скоєння насильницьких дій особою [14; 26].

Вивчаючи фактори, що передують домашньому насильству, ми спробували їх систематизувати та зобразити на рисунку 1.2. [23]

- Взаємодія між членами сім'ї/родини
- Погане самопочуття, професійні негаразди, фінансові труднощі, конфлікти всередині сім'ї/родини
- Освіта, дохід, рівень зайнятості
- Поведінка членів сім'ї/родини, очільництво в сім'ї, статеву рівність
- Взаємоповага, шана, любов, ступінь конфліктності, непорозуміння
- Існування випадків скоєння насильства в сім'ї/родині в минулому
- Самоповага, агресія, морально-етичні норми та цінності, шкідливі звички

Рисунок 1.2 – Діаграма чинників насильства в сім'ї

Фахівці підкреслюють незаконність насильства в сім'ї, не зважаючи на часте виправдовування дорослими протиправних дій щодо інших членів сім'ї. Нерідко агресорами стають ті особи, які були у дитинстві жертвами. Таким чином, не важко зрозуміти причини циклічності насильницьких дій в певній сім'ї або родині.

Американські дослідники вказують, що головуюча позиція чоловіка в сім'ї та суспільстві провокує його до скривдження жінки. Насьогодні чимало наукових розвідок та наукових проєктів вказує на необхідність запровадження гендерного паритету в сім'ї, що захищатиме її членів від утиску. В більшості випадків чоловік здійснює тиск на жінку, коли у неї немає фінансового базису, економічної незахищеності. Роль постачальника часто використовується чоловіком при скоєнні психологічного або фізичного тиску в сімейному середовищі.

Жертвами домашнього насильства нерідко стають діти. Попри їх нормативно-правову захищеність [19; 21; 24], суспільство виправдовує фізичний тиск на дітей батьками. Громадські норми й відмінність у владних можливостях посилюють прояви домашнього насильства. Не варто забувати

про насильство, що скоюється жінками стосовно чоловіків, хоча й з меншим ризиком нанесення фізичних ушкоджень опоненту.

В ході наукових розвідок нами було взято до уваги гендерні стереотипи щодо ролей жінок та чоловіків, які закарбувались в суспільній свідомості. Керуючись викривленими уявленнями про соціальні ролі жінки та чоловіка, особа може здійснювати фізичний або психологічний тиск. У суспільній пам'яті чоловік зажди асоціюється як сильна особа, яка почіпила на себе домінуючу роль у сімейних та соціальних стосунках. Небажання позбуватись такого статусу може призвести до протистояння, утиску, насильства.

З-поміж стереотипів [7], що провокують скоєння насильства в сім'ї вирізняються наступні:

- слабка жіноча роль (беззахисність та покірність жінки, її природна слабкість);
- чоловік-здобувач (обмеження чоловіка єдиним статусом);
- жінка-домогосподарка (визначення жінки в єдиній соціальній ролі);
- жінка-матір (супроводжується тотальним контролем їх особистого простору, обмеженням їх свободи).

Високий рівень любові та поваги вказує на збалансовані сімейні стосунки. Це означає, що члени сім'ї зацікавлені один одним, виявляють бажання підтримувати інших членів сім'ї та родини. На противагу цьому, високий рівень конфліктності вказує існуючі проблеми сімейного середовища. Оцінка вище окреслених параметрів допомагає членам сім'ї визначити проблемні аспекти їх взаємодії, спрямувати зусилля на покращення сімейної атмосфери (збільшити рівень поваги та підтримки, зменшити кількість протистоянь). Розв'язування проблем потребує конструктивного підходу задля попередження ескалації й погіршення гармонійних зносин.

Ми наполягаємо на продовженні наукових розвідок щодо пошуку шляхів подолання домашнього насильства. Варто завчасно впроваджувати заходи, головним вектором яких є профілактика насильства в сім'ї, виявлення

паростків агресивної та насильницької поведінки. До подібної роботи варто залучати органи державної влади, заклади та установи соціального спрямування, громадянське суспільство.

1.2. Технології соціальної роботи з особами, які зазнали домашнього насильства

Важливою складовою протидії домашньому насильству є застосування технологій соціальної роботи. Окреслена проблема створює загрозу та психологічний дискомфорт особам, які зіштовхуються з певними різновидами насильства в сімейному середовищі [32]. Фахівці соціальної сфери відіграють важливу роль під час порятунку постраждалих осіб.

В науковому доробку вітчизняних (І. Марухіна, В. Коростій, О. Поліщук, М. Слюсаревський) та зарубіжних (Е. Кац, Д. Адамс) учених окреслено застосування технологій соціальної роботи щодо осіб, які зазнали домашнього насильства. Досліджувалась дієвість різних технологій соціальної роботи, спрямованих на створення безпечних умов постраждалим, розширенні їх можливостей.

Українське суспільство зазнало травматичних впливів внаслідок низки подій (Революція Гідності, антитерористична операція, Операція об'єднаних сил, повномасштабне військове вторгнення на територію України). Погіршилось психічне здоров'я чималої кількості громадян, посилився дефіцит фахівців психологічної / психіатричної галузей, погіршилась доступність до даної категорії спеціалістів [13]. З'явилась потреба в компенсації подібних обмежень через посередництво посиленої дистанційної роботи. Така альтернатива можлива завдяки впровадженню технологій телепсихології, головним вектором яких є психологічна підтримка тих, хто перебуває в кризовій ситуації та немає достатнього доступу до спеціалістів даного спрямування. Фахівці наголошують, що впровадження телепсихології

допоможе клієнтам подолати існуючу проблему, сприятиме оперативному отриманню ними необхідної інформації.

У напрацюваннях В. Панок та Д. Романовської [17] висвітлено низку дієвих форм і технологій в умовах дистанційної роботи. Запропоновано наступне:

- консультування через посередництво «Телефону довіри» (застосування електронної пошти для обміну необхідною інформацією конфіденційно, надання необхідної соціально-психологічної допомоги);
- консультування із використанням інформаційних платформ Zoom, WhatsApp (оптимізує доступ клієнтів до психологічних послуг, долаючи агресію та панічні напади);
- діагностична робота в Інтернет-середовищі (застосування тестів, опитувальників із подальшим накопиченням отриманих результатів / даних на єдиному ресурсі);
- інформаційно-просвітницька та профілактична робота, що реалізується шляхом вебінарів, відеоконтенту (спрямована на локалізацію стресу, посилення психоемоційної стійкості);
- формування груп взаємної підтримки дистанційно (групи учнів / педагогів / батьків, покликані посилювати стресостійкість, розвивати комунікативні здібності);
- соціально-психологічна корекція (здійснюється через посередництво гаджетів та віджетів, покликаних коригувати та розвивати пізнавальні процеси).

Телетерапія демонструє ефективність в роботі з клієнтами, які зазнали домашнього насильства. Цей метод соціально-психологічної підтримки дарує нові можливості вирішення проблемних аспектів в житті жертв домашнього насильства шляхом телефонних перемовин, інтернет-бесід, через посередництво електронної пошти, блогів, соціальних мереж тощо.

Телетерапія сприяє забезпеченню вільного доступу до вкрай потрібної соціально-психологічної допомоги, зокрема, у випадках, коли жертва немає можливості віч-на-віч обговорити проблему з фахівцем.

Вказаний метод збільшує шанси клієнта вижити й покращити власне психологічне самопочуття. Телетерапія гарантує конфіденційність та безпеку постраждалих осіб, що зменшує рівень страху клієнтів за власне життя й посилює комунікацію з фахівцями. Телетерапія передбачає вибір різноманітних форм спілкування із врахуванням індивідуальних особливостей особи. Таку можливість клієнти можуть віднайти завдяки чатам, аудіо- та відео-дзвінкам [30].

Про дієвість телетерапії годі й говорити, адже вона поєднує конфіденційність, доступність та індивідуальний підхід, надаючи клієнту та спеціалісту більше можливостей, ніж інші методи. Впровадження телетерапії – це крок до відновлення особи, яка зазнала сімейного насильства, забезпечення її благополуччя. Окреслений метод поєднує досягнення та обмеження, надає нові можливості в психолого-консультаційній роботі дистанційно. Завдяки телепсихотерапії ми маємо можливість зібрати якомога більшу аудиторію слухачів.

З-поміж проблем при застосуванні даного методу виокремлюють можливість високого рівня неувважності, розконцентрованості клієнтів. Полівекторність даного методу може здійснювати неабияке навантаження на клієнта й спеціаліста, негативно впливаючи на їх увагу та комунікацію [6].

Нами опрацьовано чимало наукових джерел, що містять огляд застосування технологій соціальної роботи щодо осіб, які зазнали домашнього насильства. Напрацювання дослідників містять знання, що можуть змінювати політику застосування даних технологій, скеровувати розвиток елементів системи соціальних служб.

Інноваційні технології соціально-психологічної допомоги дарують великі можливості в роботі з вразливими категоріями населення, роблячи

допомогу більш ефективною. Технології сприяють покращеному спілкуванню спеціалістів з клієнтами через посередництво електронної пошти, відеодзвінків, які особливо дієвими та актуальними в умовах важкого сьогодення. Клієнт має можливість отримати допомогу з будь-якої географічної точки, що сприяє оптимізації соціально-психологічного супроводу. Психологічний інструментарій (інтерактивні завдання) покликаний зберігати і покращувати психічне здоров'я особи клієнта. Ми висвітлили у таблиці 1.1 позитивні та негативні сторони застосування технологій в соціальній роботі [27].

Таблиця 1.1 Переваги та недоліки технологій соціальної роботи

ПЕРЕВАГИ	Економічна вигода (зменшення витрат на реалізацію заходів, відсутність потреби у залученні великих фізичних ресурсів)	НЕДОЛІКИ	Затрати (витрачається чимало часу та фінансів задля підтримки ресурсів)
	Кількість учасників (одночасно задіяно велику кількість учасників / цільової аудиторії)		Відсутність можливості змінити поведінку (не завжди достатньо інформаційного масиву для того, щоб змінити поведінку особи)
	Поширення інформації (інформаційні платформи дозволяють швидко розповсюджувати інформацію, що пришвидшує та оптимізує роботу)		Складність використання одного інформаційного ресурсу (важко здійснити вплив на різні цільові аудиторії через посередництво одного інформаційного ресурсу)
	Підтримка діалогу (інформаційні платформи допомагають підтримувати комунікацію між клієнтами та		Постійна присутність (постійне перебування консультанта в онлайн-режимі може створити для нього дискомфорт та

Продовження табл. 1.1

	фахівцями)		напругу)
	Необмежена аудиторія (роботу можна проводитиз усіма бажаячими, навіть, якщо вони не є клієнтами)		Проблеми залучення клієнта (важко переконати онлайн людину залучитись до консультації фахівця)
	Анонімність (конфіденційна робота з клієнтом, до якої не залучаються треті особи)		Відстеження реакції клієнта (нелегко проконтролювати перебіг емоцій та реакцій клієнта)
			Конкретизація (важко уточнювати певні деталі в роботі з клієнтом віддалено)

Інформаційні технології розширюють межі в роботі фахівців соціальної сфери, зокрема, з клієнтами з віддалених регіонів. Чимало онлайн-платформ сприяють в отриманні клієнтами терапевтичних послуг в режимі реального часу [35]. Додатки для релаксаційної або медитаційної роботи набувають шаленого успіху і характеризуються дієвістю.

Необхідно згадати про застосування віртуальної терапії, що використовується при лікуванні посттравматичних стресових розладів (ПТСР) та фобій [36]. Віртуальна реальність допомагає фахівцям психологічної галузі формувати віртуальне середовище, що контролюється, завдяки чому клієнти долають наслідки стресів.

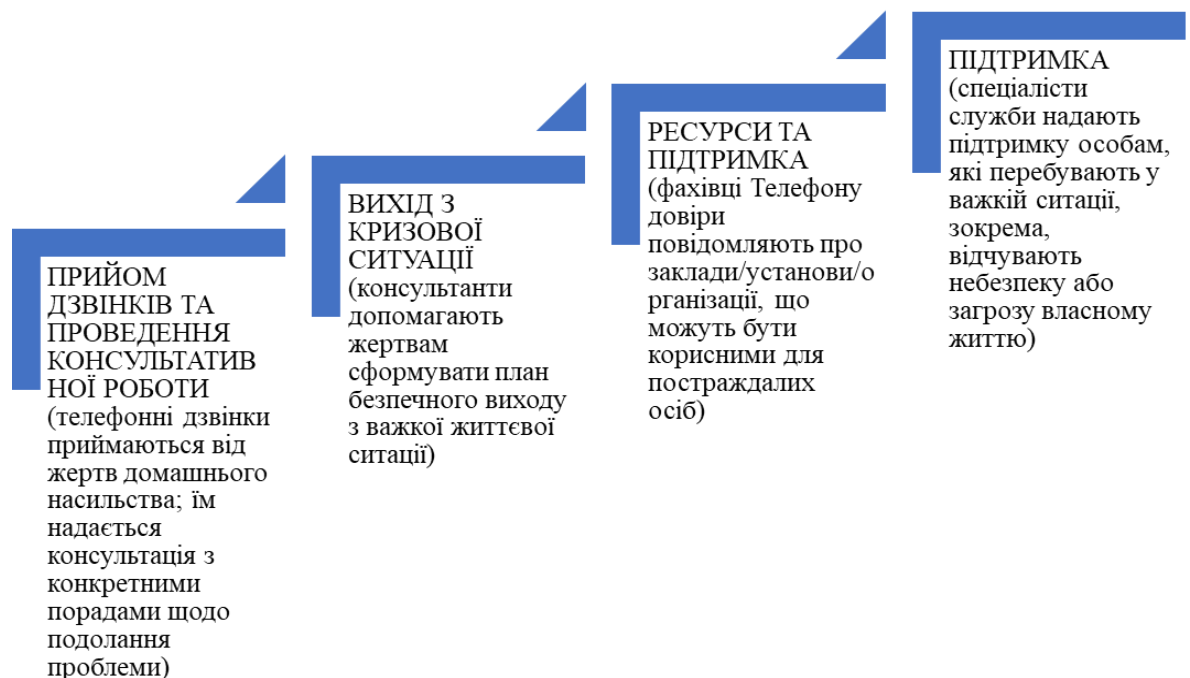
Дієвими виявились мобільні додатки [3], завдяки яким можна отримати «руку допомоги» у важких життєвих ситуаціях. В онлайн-середовищі клієнти обмінюються досвідом та інструментом подолання існуючих проблем. доступність та зручність – це те, що привертає в технологіях увагу фахівців

та клієнтів, хоча й існує чимало проблемних аспектів, як от налагодження довірливих взаємин в онлайн-середовищі.

Сучасні технології соціальної роботи виступають важливим інструментом в професійній діяльності фахівців соціальної сфери щодо осіб, які зазнали домашнього насильства.

Уваги заслуговує «Телефон довіри» для осіб, які стали жертвами сімейного насильства, адже цей соціальний інструмент покликаний підтримувати людей, які зазнали утиску в родині. Подібні служби функціонують цілодобово, опираючись в роботі на принципи конфіденційності та анонімності. Ми зобразили покрокову роботу «Телефону довіри» на рисунку 1.3 [20].

Рисунок 1.3 – Алгоритмізація роботи «Телефону довіри»

Ресурсність Телефон довіри залишається поза сумнівом, оскільки служба надає підтримку у важких ситуаціях, створює умови постраждалим особам щодо виказування власних емоцій. Мобільна платформа

«WhiteRibbon» в Україні діє з метою попередження та локалізації проявів домашнього насильства. Мобільний додаток є доступним для користувачів смартфонів [18].

Цифрова бібліотека має на меті оперативне реагування та виявлення осіб / сімей, де існує домашнє насильство. Висвітлюється актуальна інформація, що містить повідомлення про ресурси з допомоги в кризових ситуаціях. Таким чином користувач має можливість ознайомитись з наступним:

- детальна інформація щодо різновидів насильства в сім'ї;
- ознаки домашнього насильства, на які потрібно негайно реагувати;
- тести, через посередництво яких можна з'ясувати чи знаходиться особа у безпеці;
- розробка тесту, спрямованого на оцінювання рівня ризику та безпеки стосовно домашнього насильства;
- кофіденційність та анонімність для користувачів;
- поради щодо безпечного користування Інтернет-ресурсами та соціальними мережами;
- підвищення рівня свідомості щодо цифрових загроз, шляхів їх уникнення;
- інформація, що стосується різних форм сімейного насильства, їх ознак;
- поради щодо виходу з проблемних ситуацій [33].

Застосунок має прямий зв'язок з Нацполіцією України, що надає жертвам домашнього насильства можливість негайного повідомлення про злочин органи правопорядку. Додаток передбачає швидкий пошук центрів підтримки, поліцейських дільниць. Додаток облікує факти скоєння насильства в сім'ї (відстеження, фіксація та документування) [18].

Попри позитивні характеристики застосунків, існують певні обмеження, які варто взяти до уваги. Перш за все, відсутній фізичний

контакт між фахівцем та клієнтом, що негативно відобразатиметься на рівні довіри. По-друге, інколи виникають технічні труднощі, проблеми з обладнанням. По-третє, кількість застосовуваних методів у дистанційній роботі є обмеженою. Четвертою прогалиною можемо вважати безпеку та конфіденційність. Заключна проблема – нерівномірний доступ до технологій. Обмеження подібних застосунків й доступу до них є серйозною проблемою, що вимагає поглибленого вивчення. Інформаційні технології варто застосовувати, адже це ключ до покращення якості життя громадян, які мають певні фізичні або географічні обмеження.

Висновки до розділу

Теоретична складова кваліфікаційної роботи містить аналіз наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо проблеми домашнього насильства. Нами проаналізовано та висвітлено детермінанти (культурні фактори, індивідуальні чинники, суспільна структура, стереотипи) зародження домашнього насильства.

Встановлено, що насильство в сім'ї як соціальне явище вимагає фундаментальної роботи фахівців мультидисциплінарної команди задля його поглибленого вивчення. В роботі окреслено зміст низки теорій (теорія вибору, психологічна теорія, гендерна теорія), що розкривають чинники насильницьких дій в сімейному середовищі. Огляд теоретичних концепцій домашнього насильства розкриває нам сутність досліджуваного феномену, дарує можливість вироблення правильного та дієвого інструментарію щодо його попередження та локалізації.

Теоретична складова містить огляд головних чинників формування домашнього насильства. На рисунку 1.2 чітко зображено згадувані фактори. В роботі згадано про те, що жертвами насильства в сім'ї можуть бути діти, жінки

та чоловіки. Висвітлено перелік суспільних стереотипів, що провокують осіб на скоєння протиправних насильницьких дій щодо інших членів сім'ї.

У пункті 1.2 I розділу кваліфікаційної роботи нами здійснено наголос на впровадженні ефективних технологій соціальної роботи, де окремо увагу зосереджено на формах та технологіях в умовах дистанційної роботи. Запропоновано шляхи оптимізації подібного виду роботи. Ми наголосили на великих можливостях інноваційних технологій соціально-психологічної допомоги, розкрили (таблиця 1.1) їх переваги (економічна вигода, можливість охопити якомога більшу кількість учасників одночасно, можливість швидкого поширення інформації через посередництво різних інформаційних платформ, підтримка комунікації між фахівцем та клієнтом дистанційно, можливість проведення роботи з особами, які не входять до числа клієнтів) та недоліки (часові та фінансові затрати задля підтримки ресурсів, недостатність інформаційного масиву для зміни поведінки клієнта, складність використання одного інформаційного ресурсу, дискомфорт клієнта та спеціаліста через постійне перебування в онлайн-режимі, проблеми переконання клієнта в дистанційному режимі роботи).

Акцентовано увагу на віртуальній терапії (застосовує при лікуванні посттравматичних стресових розладів та фобій), яка може бути зреалізованою через посередництво інформаційних платформ, мобільних додатків. Висвітлено роботу служби «Телефон довіри» (структурний підрозділ Хмельницького міського центру соціальних служб), що слугує дієвим соціальним інструментом задля підтримки та допомоги людям.

Ми не оминули вивчення проблемних аспектів, з-поміж яких виокремлено відсутність фізичного контакту між спеціалістом та клієнтом / клієнтами, технічні труднощі, обмежена кількість застосовуваних методів дистанційної роботи тощо. Зазначені прогалини вимагають посилення теоретичних напрацювань та прикладних заходів задля превентивізації та подолання домашнього насильства.

РОЗДІЛ 2 ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1 Вивчення вітчизняного досвіду превенції та локалізації домашнього насильства

Органи державної влади й структурні підрозділи (заклади / установи) соціального спрямування намагаються всіляко протидіяти домашньому насильству. Правовим базисом в даній роботі слугує Закон України «Про запобігання та протидію домашнього насильства» [9]. На рисунку 2.1 зображено перелік суб'єктів, дотичних до превенції насильства в сім'ї.

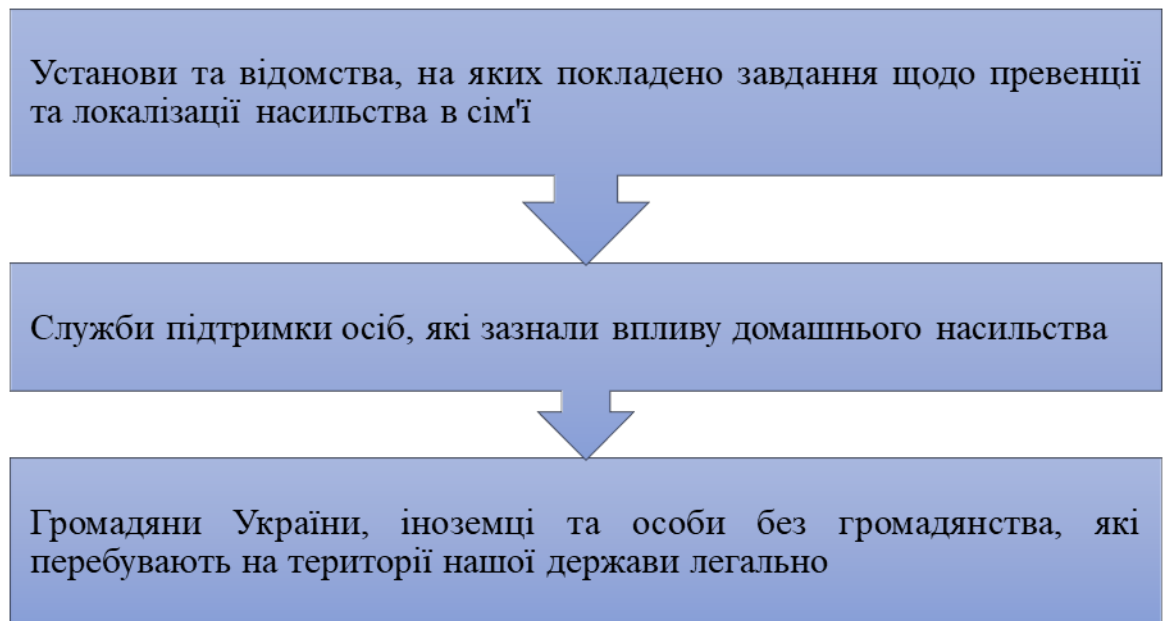

Рисунок 2.1 – Суб’єкти превенції домашнього насильства

Варто зауважити, що мобільні бригади, центри соціально-медичної реабілітації, притулки для потерпілих осіб складають спеціалізовані служби підтримки осіб, які стали жертвами насильства в сім’ї.

Статистика ствердно говорить про негативну динаміку щодо домашнього насильства: щодня реєструється більше 350 випадків. Більшість жертв вважає це явище неминучим і воліє про нього не згадувати. Останнє нерідко провокує кривдника до рецидиву. Агресор використовує бажання жертви не бачити очевидних речей, ігнорувати їх або уявляти, що нічого страшного не сталося. Завдяки цьому у суспільстві формується думка про виключність таких випадків: соціально-психологічна та соціально-медична допомога є вийнятковим, а не загальним явищем.

Кожен громадянин повинен усвідомити те, що дане загрозливе явище необхідно зупинити, зокрема, через опанування власних прав, законодавчої бази, реалізацію потрібних кроків. Варто проводити профілактичні заходи, головне покликання яких попереджати домашнє насильство.

Профілактична, інформаційно-просвітницька робота передбачає формування моделей ненасильницької поведінки осіб, що має неабияке

значення для сучасного суспільства. Існує чимало дієвих заходів з превенції насильства в сім'ї:

- підготовка спеціалістів по роботі з дітьми та молоддю за програмами, дотичними до різних аспектів домашнього насильства;
- аналітична робота щодо масштабів окресленої проблеми;
- оптимізація роботи щодо соціального захисту дітей-жертв та дітей-свідків домашнього насильства;
- посилення роботи щодо опанування інформаційного масиву про дієві заходи, головним вектором яких є попередження домашнього насильства.

З-поміж головних напрямків щодо протидії насильству вирізняється просвітницька робота з дітьми та молоддю. Спеціалісти наголошують на необхідності впровадження профілактичної роботи в навчальних закладах щодо скоєння насильницьких дій, де наголос здійснюватиметься на гармонійних міжособистісних взаєминах. Задля досягнення зазначеної цілі необхідно включити навчальні програми, що навчатимуть школярів контролювати власні поведінкові вияви, посилюватимуть бажання допомагати ближнім, поважати оточення, зрештою, конструктивно вирішувати конфлікти. Фахівці підкреслюють важливість таких складових навчальних програм як сексуальне та репродуктивне здоров'я підлітків. Така передумова посилюватиме усвідомлення школярами морально-етичних цінностей, навчатиме повазі, формуватиме особистість, підвищуватиме її самооцінку.

Зосередимо увагу на кримінальній відповідальності за скоєння домашнього насильства. В українському законодавстві імplementовано норми Стамбульської конвенції про протидію домашньому насильству через посередництво Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами».

Таким чином, законодавчим актом передбачено обтяження покарання злочинців, які скоїли неправомірні дії стосовно близького оточення. Обтяжено скоєння злочинних дій щодо осіб похилого віку, безпорадних осіб, людей з обмеженими можливостями, психічними розладами, малолітніх дітей (зокрема, скоєння злочину у присутності малолітніх осіб).

Даний нормативно-правовий акт чітко окреслює домашнє насильство, висвітлює його трагічні наслідки (психоемоційні та фізичні страждання, погіршення самопочуття, якості життя жертви, втрата працездатності), зазначає міру покарання агресора (громадські роботи, розраховані до 200 годин, шестимісячний арешт, обмеження волі до 5 років, ув'язнення до 2 років).

До повнолітньої особи-кривдника може бути застосоване обмеження: трьохмісячна заборона відвідування житла потерпілої особи, спілкування з її / його дитиною. Обмеження може стосуватись не тільки домівки, а й робочого місця жертви.

Злочин, згідно чинного законодавства, має обтяжливі обставини, коли мова ведеться про скоєння протиправних дій щодо чоловіка / колишнього чоловіка, дружини / колишньої дружини, родича. Мова йде про зґвалтування природнім та неприроднім шляхом без добровільної згоди потерпілої особи. Такі дії кривдника караються позбавленням волі від 3 до 5 років. Зґвалтування подружжя / колишнього подружжя, особи, яка виконує професійні / громадські обов'язки, вагітної жінки передбачає позбавлення волі від 5 до 10 років. Термін ув'язнення від 8 до 15 років передбачений гвалтівникам неповнолітніх осіб віком до 14 років.

Наголос здійснено на діяльності органів місцевого самоврядування, яку необхідно активізувати у сфері підготовки фахівців (освітні інституції зобов'язані готувати спеціалістів, які розумітимуть проблему домашнього насильства, знатимуть інструментарій його попередження і висвітлюватимуть матеріал під час навчального процесу), посиленні

соціального супроводу / послуг, формуванні відповідних служб (сервісів), покликаних забезпечувати високі показники в боротьбі з домашнім насильством.

Зауважено на відповідних діях фахівців: спеціалісти освітніх установ зобов'язані негайно повідомити службу у справах дітей, Національну поліцію про факт виявлення насильства в сім'ї щодо дітей. Фахівцями повинна бути організована соціально-педагогічна та психологічна робота з метою реабілітації постраждалої дитини / дітей.

Спеціалісти медичної галузі у подібних ситуаціях повинні поінформувати органи місцевої влади, Національної поліції про фізичні наслідки домашнього насильства. Якщо до медичного закладу потрапляє дитина з ознаками насильства, одразу повідомляється Служба у справах дітей.

В ході практичної взаємодії з представниками Хмельницького міського центру соціальних служб було з'ясовано, що дієвим інструментарієм соціальної роботи з врегулювання проблемного питання стануть тренінгова робота (додатки А, Б) та курси, спрямовані на покращення знань й вмінь фахівців соціальної сфери, залучення мультидисциплінарної команди кваліфікованих спеціалістів.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (стаття 27) передбачає профілактичне облікування агресорів, ведення профілактичної роботи з кривдниками. Така облікова робота класифікується як реалізація відповідними структурними підрозділами Національної поліції України організаційно-практичних заходів, спрямованих на контролювання поведінки правопорушника.

Наказ Міністерства внутрішніх справ України (№ 124 від 25.02.2019 року) визначає процедуру профілактичного обліку, головне завдання якої полягає в недопущенні рецидиву домашнього насильства та контролюванні кривдника з тимчасовим обмеженням його прав та обов'язків. До роботи

можуть бути залучені підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України у випадку скоєння насильницьких дій особою, яка не досягла 18 років [19; 21; 22; 23; 24].

На рисунку 2.2 відображено підстави профілактичного обліку агресора.

Рисунок 2.2 – Передумови профілактичного облікування кривдника

Відповідальні за проведення заходів з протидії домашньому насильству особи повинні сформувати відповідні супровідні документи щодо насильства в сім'ї. Згодом матеріали передаються керівнику уповноваженого підрозділу поліції задля можливого профілактичного облікування особи кривдника.

Профілактичне облікування та його терміни визначаються наступним чином:

- тимчасове обмеження прав агресора (обмежувальний припис або строк, визначений судом);
- протягом й року з дня накладення судом адміністративного стягнення за фактом насильства в сім'ї;
- до набрання судового вироку законної сили щодо кривдника;
- до моменту погашення судимості правопорушника.

Інформація про правопорушника, якого взято на профілактичний облік, зберігається 3 роки з дня його вилучення з облікової системи. В подальшому інформація про постраждалих осіб знеособлюється.

Особа, яка скоювала насильницькі дії, вилучається з профілактичного обліку в наступних випадках:

- відсутність рецидиву домашнього насильства кривдника протягом 1 року після його зняття з профілактичного обліку;
- завершення дії обмежувального примусу щодо правопорушника;
- закриття справи адміністративного правопорушення особою;
- припинення кримінального провадження за відсутністю ознак скоєння домашнього насильства;
- зняття судимості за скоєння домашнього насильства;
- виправдальний вирок суду набув законної сили;
- рішення суду про смерть особи, визнання її як безвісти зниклої, отримання свідоцтва про її смерть.

Фахівці вважають, що кривдникскоює протиправні дії через те, що вважає себе авторитетною особою, яка характеризується більшими владними повноваженнями, кращими психологічними та фізичними якостями.

Жертвам нерідко важко протистояти кривднику, особливо, щодо дітей та осіб похилого віку, людей з обмеженими можливостями. Незахищені особи часто не володіють потрібною інформацією, яка допомогла звернутись

в потрібні установи задля припинення знущань над ними. Саме тому існує нагальна потреба оптимізації інформаційних ресурсів, спрямованих на убезпечення осіб від домашнього насильства; формування інституцій, покликаних навчати людей розрізняти домашнє насильство та попереджати його прояви. В роботі з попередження насильства в сім'ї повинно бути залучене все громадянське суспільство.

2.2 Профілактика домашнього насильства системою соціальних служб Хмельниччини

Статистичні дані свідчать про те, що 95 тисяч осіб стали жертвами насильства в сім'ї, з них 10 тисяч чоловіків та 763 дитини. За інформацією, наданою Міністерством соціальної політики, кількість звернень від чоловічої частини населення зросла на 16%, дитячих звернень збільшилось на 8% [4].

Дослідники проблеми домашнього насильства вказують на його циклічність, що пояснюється наступним чином: асоціальні поведінкові прояви батьків слугують яскравим взірцем наступним поколінням. Статистика домашнього насильства вражає своїми показниками: близько 40% різноманітних утисків здійснюється старшими братами й сестрами, 50% досліджуваних сімей характеризувались присутністю знущань та тиску щодо неповнолітніх осіб [1; 29].

За повідомленням Інституту соціальних досліджень близько 27% жінок порівнюють домашнє насильство з лайками та образами. 37% респондентів вважає, що через посередництво насильства відбувається приниження гідності людини, 49% опитуваних ототожнює насильство із попиттям і 56% – зі зґвалтуванням. Чимала частка опитуваних вказала на те, що насильство трапляється здебільшого в сім'ях алко- та наркозалежних громадян, осіб із низьким рівнем освіченості [10].

Поняття «наси́льство» вимагає поглибленого вивчення та уточнення, зокрема, в правовій площині. Так, в Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» вказується, що сімейне насильство – це умисні дії фізичного (побиття, струси, тілесні ушкодження, ляпаси, примус до небажаних дій; вчинки, що супроводжуються пошкодженням майна та власності жертви), психологічного (образа одного з членів сім'ї, залякування, погрози, що нищать гідність й впевненість особи, провокують появу психічних проблем в жертви), економічного (умисне позбавлення одного з членів сім'ї можливості забезпечення природніх потреб (одяг, їжа, житло), що призводить до смерті або психофізичних порушень в людини), сексуального (згвалтування, нав'язливі сексуальні дотики, що ведуть до психологічного травматизму особи) та медичного (недбалість у лікарській роботі, що виявляється у медикаментозному передозуванні хворого, його подальшій залежності або смерті) характеру одного члена сім'ї іншим із порушенням його прав та свобод [15; 28; 29].

Вражаючі результати наукових розвідок вказують на нагальність окресленої проблеми, що потребує застосування новітніх і дієвих форм та методів, чітких кроків, що складатимуть технологію соціальної роботи.

З-поміж низки методів соціальної роботи, головним вектором яких є здобуття високих результатів в роботі з сім'ями, окремими особами, які опинились у скруті. Науковий доробок вказує на те, що методи поділяються на загальні, загальнонаукові, організаційні, соціально-економічні, психологічні та педагогічні, що покликані посилювати виховний та навчально-корекційний процеси з метою локалізації життєвих проблем [11; 12].

Фахівці соціальної сфери надають сім'ям та окремим особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. З-поміж численних послуг вирізняються соціально-побутові (соціально-побутовий патронаж, забезпечення продуктами, транспортом), соціально-економічні (покликані

задовільняти матеріальні потреби громадян, які опинились у складних життєвих обставинах), соціально-педагогічні (спрямовані на організацію та розвиток осіб), соціально-психологічні (полягають у наданні консультативної допомоги щодо покращення психоемоційного стану), правові (головне спрямування – консультаційна робота з клієнтами щодо чинного законодавства, здійснення юридичного супроводу осіб, які опинились у скрутному становищі), реабілітаційні (медико-психологічна соціальна допомога), інформаційні (сприяють передачі інформаційного масиву, який стосується актуальних проблем; дієвого інструментарію, покликаного формувати нові погляди стосовно соціальних проблем) [11].

Варто зауважити на проведенні Міжнародного дня боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок (тривалість заходу: 25 листопада-10 грудня) як дієвого інформаційного заходу. З року в рік проводиться соціальна акція «16 днів активності проти гендерного насильства», головна ціль якої полягає в тому, щоб привернути суспільну увагу до нагальних проблем – превенція домашнього насильства, торгівля людьми. Через посередництво заходу організатори намагаються закликати заклади та установи соціального спрямування, органи державної влади до єднання заради захисту прав та свобод людей [5; 34].

В рамках зазначеної акції на Хмельниччині проводиться чимало масштабних заходів. Зорганізовано тематичні кругля столи, що передували основній кампанії в містах, районних та територіальних громадах. Інформаційно-просвітницькі заходи в рамках заходу були присвячені питанням попередження та протидії сімейному насильству. В обласних освітніх закладах традиційно проведено тематичні наради для вчителів, проведено єдиний день інформування про Всеукраїнську акцію «16 днів проти насильства».

Спільно з представниками правоохоронної сфери проведено інформаційно-просвітницькі та профілактичні заходи для учнів та студентів,

де було висвітлено чинне законодавство щодо заявленої проблеми, здійснено наголос на відповідальності батьків та неповнолітніх осіб в разі скоєння протиправних дій, зауважено на негативних наслідках вживання алкоголю, наркотиків та тютюнових виробів. Традиційно до заходу долучилось чимало представників служб відділів та відділень Головного управління національної поліції у Хмельницькій області, громадських організацій тощо. Акцію супроводжували жваві дискусії, цікаві круглі столи, інформативні лекції та семінари, виховні години, презентації, літературні виставки. Педагогічними працівниками проведено лекторії для батьків («Скривджені діти», «Насильство та його вплив на психіку дитини»), випущено бюлетні та буклети («Дитина – дзеркальне відображення родини», «Знаємо та виконуємо»).

Фахівців навчальних закладів ознайомлено з наказами «Про затвердження порядку розгляду звернень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення», «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинились в складних життєвих обставинах». Зазначаю, що фахівцями здійснюється робота з сім'ями, які опинились у скруті, згідно вимог, включених у накази. Планується виховна робота в навчальних закладах області, головне завдання якої – запобігання та профілактика жорстокого поводження з неповнолітніми особами, збереження їх життя та здоров'я. В освітніх закладах існують куточки з охорони прав та інтересів дітей, вказано координати Національної дитячої лінії громадської організації «Ла Страда-Україна»; систематично проводяться батьківські збори, де обговорюються питання поганого ставлення до дітей, скоєння домашнього насильства.

Спеціалістами центрів зайнятості створено умови для самостійного опрацювання інформаційних матеріалів, правових актів, що стосуються протидії торгівлі людьми. Фахівці пояснюють відвідувачам правила оформлення документів для виїзду за межі України, надають буклети та

листівки, де зазначено ризики та особливості перебування в іншій державі, проблеми працевлаштування. Клієнти поінформовані про перелік ліцензованих Мінсоціполітики суб'єктів підприємницької діяльності з посередництва у працевлаштуванні за рубежом.

Центри зайнятості Хмельниччини забезпечені відеоматеріалами «Торгівля людьми: це може трапитись з кожним», «Жертви мовчання» тощо. Фахівцями обласної служби зайнятості здійснюється інформаційно-просвітницька діяльність, головними адресатами якої є безробітні особи, інші категорії населення, що можуть опинитись в якості жертв торгівлі людьми. Клієнти відвідують семінари, на яких відбувається обговорення та аналіз проблемних аспектів торгівлі людьми та нелегальної трудової міграції. За останніх кілька років проведено сотні семінарів для безробітних осіб, роботою охоплено тисячі громадян.

Уваги заслуговує Хмельницький міський центр зайнятості, його Полонська районна філія, де запроваджено клуб для жінок, проводяться лекційні та семінарські заняття, корисні тренінги, що розвивають вміння попереджати конфлікти та насильство в сім'ї / родині.

З потенційними жертвами домашнього насильства проводиться профілактична робота фахівцями лікувально-профілактичних закладів Хмельниччини. Спеціалісти обласного центру, районних (міських) кабінетів планування сім'ї запровадили консультаційну та виховну роботу, під час якої відбувається пояснення проблемних питань, що стосуються торгівлі людьми й сімейного насильства.

Лікарі обласних та районних лікувально-профілактичних закладів проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу жителям об'єднаних територіальних громад щодо окресленої проблеми. Здійснюється патронаж неповнолітніх осіб, які проживають в неблагонадійних сім'ях, з подальшим інформуванням територіальних відділів внутрішніх справ у справах дітей та соціальних працівників.

Лікувально-реабілітаційну діяльність щодо жертв сімейного насильства здійснює чимало медичних закладів. Залучаються медичні заклади третинного рівня, серед яких вирізняються обласна дитяча лікарня, обласна лікарня, обласна психіатрична лікарня, обласний медичний центр психічного здоров'я.

Територіальні медичні заклади спрямовують свою діяльність на реалізацію первинної медичної та спеціалізованої допомоги дітям та дорослим особам, що стали жертвами психологічного, фізичного, економічного або сексуального насильства в сім'ї. таких клієнтів спрямовують до лікарень відповідно їх медичних показників.

Засоби масової інформації поширюють повідомлення з прикладами домашнього насильства, їх негативними наслідками. Фахівці обласної військової адміністрації намагаються попередити подібні випадки через посередництво виступів, огляду конкретних випадків з подальшим аналізом, висновками та рекомендаціями. Засоби масової інформації поширюють інформацію стосовно здорового способу життя, висвітлюючи весь негатив соціальних патологій (алкоголізм, наркоманія). Спеціалістами медичної галузі систематично проводяться теле- та радіопередачі, публікуються статті, проводяться лекції та бесіди з населенням. Робота проводиться з трудовими колективами, де відбувається роз'яснення можливих наслідків систематичного вживання алкогольних напоїв, наркотиків, тютюнових виробів.

Достатньо уваги приділяється взаєминам у сім'ї. Надається амбулаторна та стаціонарна допомога фахівцями кабінетів планування сім'ї та жіночих консультацій.

Тематичні бесіди, підготовлені фахівцями служби у справах дітей, адресовані вихованцям центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. Лекції та круглі столи покликані пояснити та убезпечити дітей від подальшого домашнього насильства шляхом висвітлення чинного

законодавства України, спрямованого на протидію насильницьким проявам. Проводяться тренінги («Конфлікт як причина насильства», «Геть насильство над дітьми», «Ми проти насильства»), відеолекторії, виховні години («Жорстокість і насильство», «Мій улюблений світ без насильства»), обговорюються соціальні ролики.

Хмельницька обласна універсальна бібліотека запровадила низку заходів з презентацією книжок («На допомогу правовій освіті населення»), бесіди із залученням практичних психологів Хмельницького міського центру соціальних служб. Останні акцентують увагу на актуальних суспільних проблемах, зокрема, подолання насильства в сім'ї, забезпечення гендерного паритету.

Фахівцями Головного управління Пенсійного фонду Хмельницької області, Головного територіального управління юстиції у Хмельницькій області, Хмельницького міського центру з надання вторинної допомоги, Національної поліції України дистанційно надається правова допомога задля попередження трудового рабства та насильства в сімейному середовищі.

Заклади культури Хмельницької області проводять заходи, що містять інформаційні години, правознавчі бесіди та години спілкування. Під час акції «16 днів проти насильства» бібліотеками активізовано роботу, спрямовану на локалізацію та подолання домашнього насильства. З цією метою з дітьми та батьками проводяться бесіди, дискусії та тренінги («Світ без насилля», «Домашнє насильство: як захистити себе», «Запобігання та протидія проявам домашнього насильства», «Попередження насильства в родині»).

Завдяки спільній професійній діяльності спеціалістів громадських організацій та центрів соціальних служб було проведено більше 200 інформаційно-просвітницьких заходів, роботою охоплено більше 150 тисяч осіб.

Управлінням інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Хмельницької обласної військової адміністрації сформовано та надано для

подальшої трансляції ролик «Розірви коло». На постійній основі заходи висвітлюються такими засобами масової інформації як «33 канал», «Поділля-Центр», ТРК «Місто», «Проскурів».

Наша практична взаємодія з фахівцями Хмельницького міського центру соціальних служб дала змогу встановити, що сім'ї, які зіштовхуються з досліджуваною проблемою, потребують соціально-психологічної, правової підтримки, відновлення шляхом корекції та реабілітації дітей та дорослих членів сім'ї. Можлива оптимізація роботи завдяки мультидисциплінарній команді та міждисциплінарному підходу. Здійснено наголос на підвищенні кваліфікаційного рівня фахівців, які переймаються соціальними послугами щодо превенції домашнього насильства.

Оновлено профілактичну програму для фахівців соціальної сфери [20]. Головним вектором програми є розвиток вмінь та навичок професійної діяльності спеціалістів, дотичних до соціальної роботи, зокрема, здійснення соціальних послуг в сфері запобігання насильства в сімейному середовищі. Програма спрямована на розширення спектру можливостей з надання допомоги з врахуванням потреб сім'ї.

Складовою програми є тренінг для підготовки фахівців з питань превенції домашнього насильства, впроваджено заняття правового спрямування, окреслюються соціально-психологічні детермінанти та наслідки домашнього насильства, висвітлюється алгоритм роботи з попередження насильницьких дій в сімейному середовищі. Програмою передбачено передачу теорії, що містить характеристики та різновиди насильства, міжнародні та вітчизняні нормативні акти щодо запобігання досліджуваного явища. Через посередництво програми передбачається розвиток вмінь та навичок організації взаємодії органів державної влади, закладів та установ соціального спрямування задля оптимізації державної політики щодо попередження домашнього насильства.

Програмою передбачено огляд наступних тем: «Міжнародне та українське законодавство, спрямоване на попередження домашнього насильства», «Взаємодія органів державної влади, закладів та установ, які реалізують заходи щодо профілактики домашнього насильства», «Детермінанти зародження насильства в сім'ї», «Виявлення сімей, де панує домашнє насильство». Реалізація зазначеної програми передбачає залучення мультидисциплінарної команди фахівців соціально-психологічної, правової та медичної сфер, що покращуватиме результати роботи з клієнтами.

2.3 Практичні рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо роботи з особами, які зазнали домашнього насильства

Соціальна робота відіграє неабияке значення у боротьбі з домашнім насильством. Фахівці соціальної роботи докладають чималих зусиль для створення гідних та безпечних умов життя особам, які постраждали від домашнього насильства. Насильницькі дії в сімейному середовищі – це проблема, яка може понівечити все життя постраждалого. Соціальні працівники намагаються підтримати жертв домашнього насильства, створити умови для пошуку ресурсів для відновлення.

Варто зауважити, що головним вектором соціальної роботи в площині домашнього насильства є допомога, спрямована на жертву. Фахівець з соціальної роботи створює передумови особі / групі осіб вільного висвітлення думок, почуттів, гарантуючи безпечні умови перебування та конфіденційність. Спеціалістами формується план безпеки, що включатиме вихід з кризової ситуації, пошук житла та юридичну допомогу.

Спеціалісти соціальної роботи взаємодіють з правоохоронцями, фахівцями медичної та психологічної галузей. Здійснюється координація роботи служб, забезпечується їх комунікація та взаємодія, що сприяє оптимізації роботи.

Ми зауважимо на особливостях роботи та взаємодії з жертвами домашнього насильства. Перш за все, варто пам'ятати про те, що спілкування відбувається з особою, яка зазнала впливу стресогенних факторів. Життя людини, яка постраждала від домашнього насильства, у подальшому супроводжується різноманітними проблемами та труднощами, пов'язаними з хвилюванням за майбутнє, виходом із зони комфорту, невпевненістю, страхом, низкою психологічних проблем. Нерідко людина соромляться ситуації, до якої вона потрапила; переймається тим, що про неї подумає оточення. Жертви домашнього насильства часто приховують подібні факти, адже не хочуть, щоб їх ототожнювали з невдахами, називали їх сім'ї неблагонадійними. Такий стан речей вимагає від фахівців вирішення багатьох завдань, що передуватимуть наданню якісних соціальних послуг.

Спеціаліст, який працює з клієнтом, повинен вміло підтримувати атмосферу дружби та довіри шляхом застосування правильної міміки та жестів, голосу тощо. Постраждала особа може виказати власні почуття й переживання, відчуваючи терпіння та чутливість до неї. Варто наголосити на наступному:

- «Це не твоя провина»;
- «Говори відверто про все, що тобі болить»;
- «Ми готові тобі допомогти»;
- «Не варто виправдовувати ситуацію, що склалась»;
- «Ніхто не заслуговує на кривду».

У своїй практиці фахівці соціальної сфери, які взаємодіють з клієнтами-жертвами домашнього насильства, мусять дотримуватись певних правил:

- вживати прості вирази, не ускладнювати мову професійною термінологією;
- надати клієнту можливість виказати свої проблемні питання, надати достатню кількість часу;

- бути уважним слухачем в роботі з клієнтом;
- виказувати клієнту довірливе ставлення щодо його проблеми та розповіді;
- демонструвати клієнтові співпереживання;
- дати зрозуміти особі, що насильницькі дії, застосовані до неї, були неправильними;
- не варто говорити завуальовано, необхідно прямо обговорювати усі аспекти, дотичні до домашнього насильства;
- наголошувати в розмові про право клієнта на самовизначення;
- варто підкреслити присутність необхідного ресурсу для відновлення клієнта;
- пояснювати все, що є незрозумілим постаждалій особі;
- в розмові задавати неперсоналізовані питання;
- варто задавати навідні питання (Які проблеми ви відчуваєте в буденному житті?, Чи є хтось, кому вам важко догодити?, Що трапляється, коли ви не догодили даній особі?, Чи відчуваєте ви страх?, Чи задають шкоди вам чи вашим речам в разі незгоди?, Вам комфортно вдома?, Вам безпечно у повсякденному житті?).

Спеціалістам необхідно зосередитись над розробкою шляхів мінімізації стресу, оптимізації адаптаційних можливостей у клієнта. З-поміж рекомендацій виокремлюють застосування медитаційних технік, вправ для дихальних шляхів, релаксаційних технік, спрямованих на локалізацію психологічної напруги. Наголос здійснюється на проведенні тренінгів (Додатки В, Г), що покликані покращити комунікативні навички, посилити вміння попереджати агресивні поведінкові прояви та насильство.

У якості дієвого інструменту пропонується серцево-орієнтована техніка саморегуляції [38]. Серцевий ритм вказує на психофізичні зміни організму. Зрозуміло, що перебіг емоцій здійснює вплив на серце та дихання. Негативні

емоції посилюють частоту серцевого ритму, здійснюючи деструктивний вплив на організм людини, її мозок.

Злагоджена серцева робота позитивно впливає на діяльність кори великих півкуль головного мозку, посилюючи інтелектуальні можливості людини, її довільну саморегуляцію. В іншому випадку – особу поглинає стрес, що супроводжується перебоями серцевого ритму, виділенням гормонів стресу, призвичаєнням організму до подібного стану за умови систематичності подібних виявів. Фахівці в такому випадку пропонують довільне керування системою дихання, адже робота серця тісно пов'язана з диханням. Пропонуються наступні техніки: «Швидка злагодженість» та «Дихання, сфокусоване на серці». Рекомендується проводити тренування щодня більше 20 хвилин. Початок тренування – ранок, продовження можна здійснити вдень та ввечері. Час коригувати можна самостійно (така як зручно клієнту) при ознаках стресу, порушеннях психоемоційного стану.

Не варто звертатись до клієнта зі словами «Я розумію твою ситуацію», що викликатиме недовіру й напругу, оскільки життєвий досвід клієнта та фахівця нерідко відрізняються. Не потрібно обговорювати проблемні аспекти в присутності третіх осіб. В такому випадку ви наражаєтесь на небезпеку замкненості клієнта та зневіри щодо принципів конфіденційності й недоторканості приватного життя.

Якщо в житловому приміщенні постраждалої особи проживає кривдник, то не варто дискутувати з ним на згадувану тему. Такій умові передують наступні обставини:

- обговорення проблеми домашнього насильства з кривдником може спровокувати агресію, негативні поведінкові прояви, що погіршуватиме існуючу ситуацію; кривдник може розцінити таку розмову як зраду жертви, що породжуватиме нові прояви насильства;

- заходи із перевірки становища можуть створити дискомфорт та психологічний тиск на жертву, штовхаючи її на примусові кроки щодо виправдання себе та доведення правдивості обставин, які склались;

- можливе конфліктне загострення взаємин з кривдником, що спровокує збільшення ризику для особи, яка зазнала домашнього насильства;

- в разі негативної ситуації жертва може втратити довіру до спеціалістів закладів та установ, що спрямовують свої професійні зусилля на допомогу подібній категорії людей.

Фахівцями, дотичними до роботи з постраждалими особами від домашнього насильства, наголошується на тому, що не можна звинувачувати жертву в тому, що сталося (у багатьох випадках саме так відбувається стосовно жертв домашнього насильства). Не потрібно мінімізувати проблеми, пов'язані з насильством в сім'ї, адже абсолютно природньо, що страх та пригніченість будуть супроводжувати тривалий час жертву; варто допомогти постраждалій особі зробити перші дієві кроки щодо подолання проблеми.

Варто підкреслювати те, що вчинення домашнього насильства – це ініціативні дії кривдника. Необхідно щоразу в розмові підкреслювати, що постраждала особа є сильною і їй варто докласти максимум зусиль для вирішення проблеми та залучити фахівців. В жодному разі не можна засуджувати постраждалу особу. Потрібно бути якомога уважнішим, проявляти зацікавленість до проблем клієнта.

У науковому доробку чимало уваги зосереджено на комунікації з дітьми, які зазнали впливу насильницьких дій в сім'ї. По-перше, необхідно встановити довірливі стосунки з дитиною для того, щоб вона могла якомога точніше розповісти власну історію. Дитина повинна відчувати безпеку, адже часто кривдник є сильнішою (психологічно / фізично) особою, яка має авторитетний вплив. Спеціалісту потрібно виказати почуття та жаль щодо

ситуації, яка склалась; наголосити на зусиллях, яких буде докладено для подолання кризової ситуації.

Фахівець мусить зберігати спокій, бути відвертим, переконливим, уважним слухачем, тактовним співрозмовником. Потрібно зосереджувати спілкування на сміливості дитини, яка спромоглась повідати власну історію. Варто усіляко підтримати рішучість клієнта, ознайомити дитину із кроками, які потрібно робити в кризовій ситуації. Дитині необхідно дозволити виказати свої переживання (нерідко розповідь супроводжується плачем), вказавши на те, що це абсолютно нормальна реакція на стресову подію. Такі дії матимуть позитивний результат та користь для клієнта.

Висновки до розділу

Прикладна складова кваліфікаційної роботи містить опрацьований матеріал щодо роботи органів державної влади, закладів та установ соціального спрямування в сфері попередження та локалізації домашнього насильства. Окреслено нормативно-правовий базис, що регламентує роботу суб'єктів (яскраво висвітлено на рисунку 2.1) щодо профілактики та подолання насильства в сім'ї / родині.

Наукове дослідження містить опис дієвих заходів, спрямованих на превенцію насильства в сімейному середовищі. Зауважено на просвітницькій роботі з дітьми та молоддю, що передбачає активізацію освітніх закладів, програм, покликаних гуманізувати молоде покоління. Нами висвітлено алгоритм дій фахівців соціальної сфери у випадку виявлення факту скоєння насильства в сім'ї стосовно неповнолітніх осіб.

Зосереджено увагу на особі кривдника, передумовах його облікування, з-поміж яких виокремлено заборонний припис стосовно кривдника, складений адміністративний протокол, обмежувальний припис кривднику,

рішення суду щодо адміністративного стягнення за порушення статті 173-2, відкрите кримінальне впровадження щодо кривдника, поінформованість установи виконання покарань про звільнення від покарання кривдника.

Проаналізовано та висвітлено діяльність системи соціальних служб Хмельниччини, її окремих структурних елементів. В кваліфікаційній роботі розкрито заходи щодо превенції домашнього насильства, впроваджені лікувально-профілактичними та медичними закладами, службами у справах дітей, Головним управлінням Пенсійного фонду Хмельницької області, Головним територіальним управлінням юстиції у Хмельницькій області, Національною поліцією тощо.

Окремої уваги заслуговує профілактична програма для фахівців соціальної сфери як результат нашої спільної плідної праці зі спеціалістами Хмельницького міського центру соціальних служб. Програма спрямована покращення вмінь та навичок професійної діяльності спеціалістів, дотичних до соціальної роботи, зокрема, здійснення соціальних послуг в сфері протидії домашньому насильству. Розкрито сутність та зміст програми.

Завершальною складовою II розділу наукового дослідження стали рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо ефективної роботи з особами, постраждалими від насильства в сім'ї. Наголос здійснено на атмосфері дружби та довіри, яка повинна панувати під час взаємодії професіонала з клієнтом. Чітко окреслено головні правила, яких повинен дотримуватись фахівець під час роботи з постраждалою особою. Запропоновано здійснення мінімізації стресу шляхом медитаційних та релаксаційних технік, вправ для дихальних шляхів. Аргументовано ефективність запропонованого інструментарію. Розкрито основні професійні принципи роботи з дітьми та дорослими особами, які зазнали впливу насильницьких дій, дотримання яких є обов'язковою передумовою високого результату.

ВИСНОВКИ

Домашнє насильство є надто серйозною суспільною проблемою, що потребує неабияких зусиль для її вирішення. Плеяда вітчизняних та зарубіжних дослідників працювала над окресленою задачею, намагаючись подарувати світовій спільноті дієвий інструментарій щодо превенції та подолання насильства в сім'ї / родині.

Нами опрацьовано науковий доробок, що стосується домашнього насильства, проаналізовано та висвітлено першопричини зародження негативного явища, з-поміж яких вирізняються суспільні стереотипи та суспільна структура, культурні фактори та індивідуальні чинники. Під час наукових розвідок ми дійшли висновку, що оптимізація пошуку шляхів попередження проблеми домашнього насильства вимагає обов'язкового залучення мультидисциплінарної команди фахівців соціальної сфери. Опираючись на концепції та теорії (гендерна теорія, психологічна теорія, теорія вибору), ми зуміли вичленити головні складові досліджуваного феномену.

Зауважено на чинниках формування домашнього насильства (ситуативні чинники, особистісні особливості, стреси, історія сім'ї, сімейні взаємини, соціальний статус, соціальні норми у взаєминах) та його жертвах, когорту яких складають діти, жінки та чоловіки. Ми зосередили увагу на суспільних стереотипах щодо соціальних ролей жінок та чоловіків в сімейному середовищі, форм поведінки, норм та взаємин між чоловіками та жінками, що провокують домашнє насильство, якого варто негайно позбутись. Здійснено наголос на інноваційних технологіях соціально-психологічної допомоги, розкрито їх переваги та недоліки. Окремо увагу зосереджено на віртуальній терапії, яку можна впроваджувати через посередництво мобільних додатків та інформаційних платформ. У теоретичній складовій кваліфікаційної роботи міститься вказівка щодо

обмеженої кількості застосовуваних методів дистанційної роботи, нерівномірності доступу до технологій, інших проблем, пов'язаних із цим видом роботи. Здійснено наголос на примноженні теоретичних та прикладних напрацювань даного спрямування.

Наукове дослідження містить опис дієвих заходів, покликаних попереджати сімейне насильство. Ми наголосили на необхідності посилення роботи з молодим поколінням шляхом активізації навчальних закладів, відповідних програм, головним вектором яких є гуманізація дітей та молоді. Окреслено роботу суб'єктів (органи державної влади, заклади та установи, що складають систему соціальних служб) превенції та локалізації домашнього насильства, нормативно-правову базу, що регламентує їх діяльність.

Наші наукові розвідки торкнулись низки аспектів, пов'язаних з особою кривдника, зокрема, передумов його облікування, з-поміж яких виокремлено заборонний припис стосовно кривдника, складений адміністративний протокол, обмежувальний припис кривднику, рішення суду щодо адміністративного стягнення за порушення статті 173-2, відкрите кримінальне впровадження щодо кривдника, поінформованість установи виконання покарань про звільнення від покарання кривдника.

Прикладна складова кваліфікаційної роботи містить опис профілактичної програми для фахівців соціальної сфери, що спрямована на покращення вмінь та навичок їх професійної діяльності, зокрема, при здійсненні соціальних послуг в сфері протидії насильству в сім'ї.

Наукову роботу завершують рекомендації спеціалістам соціальної сфери щодо ефективної роботи з жертвами домашнього насильства. Запропоновано вправи та техніки (серцево-орієнтована техніка саморегуляції, «Швидка злагожденість», «Дихання, сфокусоване на серці»), що покращуватимуть психоемоційний стан клієнта. Окреслено головні правила та принципи, на які варто опиратись в роботі з клієнтами.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: Збірник наукових праць студентів. Випуск 3: У 2 т. Хмельницький: ХНУ, 2008. Т. 2. 229 с.
2. Бугаєць Т. Домашнє-насильство-фокус-на-hard-skills. URL: <http://tomorrowlawyer.org/домашнє-насильство-фокус-на-hard-skills/> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Віртуальна і доповнена реальність у медицині: як ці технології допомагають пацієнтам. URL: <https://cases.media/article/virtualna-i-dopovnena-realnist-u-medicini-yak-ci-tekhnologiyi-dopomagayut-paciyentam> (дата звернення: 21.03.2024).
4. В Україні майже 95 тисяч мають статус потерпілих від домашнього насильства. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1837678-v-ukrayini-mayzhe-95-tisyach-osib-mayut-status-poterpilikh-vid-domashnogo-nasilstva> (дата звернення: 12.02.2024).
5. Галянт А., Рідкодубська А. Превенція домашнього насильства шляхом інформаційно-просвітницької діяльності. Соціальна робота: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2024. С. 102–104.
6. Гриценко Л. І., Капустюк О. М. Індивідуальна психологічна онлайн-підтримка в умовах карантину: організація та результати волонтерського проєкту. Наукові студії із соціальної та політичної психології. № 47 (50). С. 83. URL: https://lib.iitta.gov.ua/728086/1/Individual%20Psychological%20Online%20Support%20under%20Quarantine_Organization%20and%20Results%20of%20Volunteer%20Project.pdf (дата звернення: 02.05.2024).
7. Дубан Е., Радачіч І., Гопалан П. Навчальний посібник для суддів та прокурорів щодо забезпечення доступу жінок до правосуддя : навч. посіб.

2017. 132 с. URL: <https://rm.coe.int/tm-general-part-women-s-access-to-justice-ukr-web/16808e9a3d> (дата звернення: 29.03.2024).
8. Енциклопедії для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
9. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
10. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / За заг. ред. В. М. Бондаровська, Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас, К.: ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». 2014. 282 с.
11. Капська А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 232 с.
12. Карпенко О. Г. Теорія і практика професійного становлення соціального працівника : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 192 с.
13. Короленко В. В. Телемедицина, телепсихологія: перспективи розвитку в Україні / В. В. Короленко, Е. С. Божук, В. В. Мороз, О. А. Божук // Український науково-медичний молодіжний журнал. - 2012. - № 3. - С. 26-29. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unmmj_2012_3_9 (дата звернення: 23.03.2024).
14. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 1 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 06.04.2024).
15. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник. К.: Каравела, 2009. 368 с.
16. М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.; за наук. ред. Т. М. Титаренко / Марценюк Т. О. Роль чоловіків у боротьбі із гендерним насильством (на прикладі США). Гендерний журнал. 2016. № 2. С. 29–31.
17. Панок В. Г., Марухіна І. В., Романовська Д. Д. Психологічний супровід освіти в умовах пандемії: Наукова доповідь на веб-конференції «Учені НАПН України – українським вчителям», 27 серпня 2020 р. Вісник

Національної академії педагогічних наук України, 2(2), 1-7. URL: [//doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2](https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2) (дата звернення: 05.03.2024).

18. Перша мобільна платформа «WhiteRibbonUA» для захисту жінок та дітей від домашнього насильства – Біла стрічка в Україні. Біла стрічка в Україні. URL: <https://whiteribbonukraine.org/app-whiteribbonua/> (дата звернення: 21.03.2024).

19. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 5. С. 35.

20. Про затвердження Типового положення про службу «Телефон Довіри» : Наказ М-ва України у справах сім'ї, молоді та спорту від 07.12.2005 р. № 3133 : станом на 12 берез. 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1580-05#Text> (дата звернення: 02.04.2024)

21. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

22. Про попередження насильства в сім'ї: закон України №2789-III від 15 листопада 2001 р. [//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text) (дата звернення: 20.03.2024)

23. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

24. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.04.2024).

25. Психологія статі. Курс лекцій : навч. посіб. / уклад. Л. А. Данилевич, В. А. Данилевич. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. 120 с.

26. Путівник уповноважених осіб / відповідальних працівників місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та

- протидії домашньому насильству. Практичний посібник / за заг. ред. А. Б. Благої. К. : ФОП Клименко, 2020. С. 14.
27. Семигіна Т. В., Лиховид Д. О. Як перетворити населення на спільноту? (соціально-технологічні аспекти розвитку територіальної громади) // Наукові записки НаУКМА. 2015. Т. 174 : Соціологічні науки. 269 с.
28. Соціальна робота: В 3 ч. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 166 с.
29. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник / За ред. проф. А. Й. Капської. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
30. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.] ; за наук. ред. Т. М. Титаренко / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 220 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3530/1/2.pdf> (дата звернення: 21.04.2024).
31. Стамбульська декларація з населених пунктів : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 14.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_508#Text (дата звернення: 06.04.2024).
32. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018.
33. Україні презентували першу мобільну платформу для протидії домашньому насильству – «whiteribbonua». Marie Claire. 2021. URL: <https://marieclaire.ua/uk/obshhestvo/v-ukrayini-prezentuvali-pershу-mobilnu-platformu-dlya-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-whiteribbonua> (дата звернення: 02.03.2024).

34. «16 днів проти насильства: що включають та чому це важливо». URL: <https://rubryka.com/2019/11/25/16-dniv-proty-nasylstva> (дата звернення: 25.03.2024).
35. Anwar B., Chung M. The Importance of Mental Health. *Talkspace*. URL: <https://www.talkspace.com/blog/why-is-mental-health-important> (date of access: 22.02.2024).
36. Crisis Text Line. Mental Health Support for All in Times of Violence | Crisis Text Line. *Crisis Text Line*. URL: <https://www.crisistextline.org/blog/2023/11/09/mental-health-support-for-all-in-times-of-violence> (date of access: 21.03.2024).
37. Michael P J. Conflict and control: gender symmetry and asymmetry in domestic violence. 2006. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1077801206293328> (date of access: 01.02.2024).
38. Study Uses Paced Deep Breathing to Measure Dutch Workers' HRV. HeartMath Institute. URL: <https://www.heartmath.org/articles-of-the-heart/study-uses-paced-deep-breathing-to-measure-dutch-workers-hrv/> (date of access: 05.05.2024).

ДОДАТКИ ДОДАТОК А

ТРЕНІНГ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСІЇ ТА НАСИЛЬСТВА

Мета: розвиток навичок самоконтролю, підкреслення значення емоцій під час спілкування, формування комунікативних навичок.

Хід заняття:

1. Привітання. Повідомлення теми та мети заняття

Мета: створення атмосфери доброзичливості та зацікавленості. Взяти будь-яку свою річ і від її імені розповісти щось про себе, тобто

«Моя річ знає про мене....»

2. Очікування

Мета: визначення мети заняття.

Очікування записуються на пташках, які літають навколо дерева, намальованого на аркуші паперу, а під кінець заняття «сідають» чи «не сідають» на нього.

3. Вправа «Я у гніві»

Мета: розвиток навичок самоконтролю.

Необхідно пригадати ситуацію, коли ви були не просто злими, а розгніваними; відчуйте свій гнів; покажіть його за допомогою міміки і погляньте на себе у дзеркало.

Обговорення:

Які фізичні характеристики супроводжують вираження гніву?

Який вигляд зі сторони має розгнівана людина?

Чи приємно спілкувати з розгніваною людиною?

Розгнівана людина адекватно оцінює ситуацію?

4. Вправа «Інтонація»

продовження додатку А

Мета: підкреслення значення емоцій під час спілкування; формування комунікативних навичок.

Робота у групах по троє осіб. Потрібно вимовити з різною інтонацією одну й ту саму фразу.

Фрази: Принеси мені завтра підручники; Полий квіти в кабінеті; винеси сміття; не відволікайся на занятті.

Інтонації: прохання, вимога, побажання.

Обговорення:

З якою інтонацією найлегше було вимовити фразу?

Що ви відчували, коли вам наказували?

Що ви відчували, коли до вас зверталися у формі прохання або побажання?

5. Вправа «Нападник і той, хто захищається»

Мета: розвиток комунікативних навичок.

Спілкування відбувається в парах. Учасники ведуть діалог. «Нападник» говорить своєму партнеру, як той має поводитися, сварить і критикує його.

«Той, хто захищається», виправдовується при цьому обоє мають витримувати свою роль. Через 3 хвилин ролі міняються.

Обговорення:

Як ви почувалися в обох ролях?

Чи відчували ви гнів або приниження, коли були в ролі «того, хто захищається»?

Як часто в реальному житті буваєте в тій чи іншій ролі?

Підбиття підсумків заняття. Виконання ритуалу прощання

Учасники проговорюють чи справдилися їхні очікування і розміщують пташок на плакаті

ДОДАТОК Б

ТРЕНІНГ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1. Вправа-привітання «Мені приємно тобі сказати...».

Мета: сформувати доброзичливе ставлення в учасників один до одного.

Хід проведення: учасники вітають один одного по черзі, використовуючи формулу: «Доброго дня, мені приємно тобі сказати...». Виконуючи цю вправу, учасники відмічають привабливі особистісні риси один одного та наголошують на позитивних змінах в особистісному рості колег. При цьому кожен з учасників групи виказує підтримку іншому, доброзичливе ставлення до нього та сподівання на краще.

2. Вправа «Очікування».

Мета: визначити очікування учасників від тренінгу та одержати зворотній зв'язок. Хід проведення: учасникам пропонують на стікерах у вигляді зірочок кількома словами написати свої очікування від тренінгу, а потім по черзі наклеїти їх на плакат із зображенням «горизонт очікувань», озвучити свої думки..

3. Вправа «Щирість».

Мета: формувати навички емпатійного сприйняття людини людиною, розуміння, співпереживання.

Хід проведення: ведучий формує пари. Учасники сідають один до одного обличчям на відстані 1,5 м. Завдання: «Подивіться один одному у вічі. Поділіться чим-небудь важливим: побоюваннями, захопленнями, історією з життя тощо. Поділіться не лише думками, а й почуттями. Під час слухання спробуйте активно відгукуватися. Під час розповіді намагайтеся вільно говорити. Проаналізуйте, як змінюються ваші почуття під час власної розповіді й слухання партнера». Після закінчення вправи проводиться активне обговорення.

Продовження додатку Б

4. Вправа «Табу».

Мета: розвивати навички вербальної комунікації, розширювати активний словниковий запас.

Матеріал: смужки паперу з «проханням».

Хід проведення: ведучий об'єднує учасників у пари та роздає кожному учаснику смужку паперу із завданням-проханням. Один з учасників звертається до іншого з проханням. Завдання іншого учасника – відмовити, не вживаючи слів «ні», «я не можу». Виконавши завдання, міняються ролями.

Обговорення:

- Чи важко було відмовляти без використання вказаних слів?
- Як Ви почувалися, коли вам відмовляли?

5. Вправа «Керівник-співробітник-підлеглий» (25 хв.)

Мета: сприяти вербалізації почуттів і станів у процесі спілкування, усвідомленню значення уміння розпізнавати емоційні стани в професійній взаємодії.

Хід проведення: ведучий об'єднує учасників у пари. Потрібно звернутися до напарника з проханням, демонструючи різноманітні способи поведінки:

- впевнено, ставлячи себе «вище» співрозмовника;
- поступаючись співбесіднику, підкорюючись;
- з почуттям власної гідності, але без виклику.

Кожен учасник пробує себе в усіх трьох ролях.

Після завершення вправи проводиться обговорення.

Підсумкова бесіда.

Мета: підбити підсумки тренінгу.

Хід проведення: ведучий проводить заключну бесіду на тему: «Що мені особисто дав тренінг». Ведучий групи пропонує учасникам тренінгу

продовження додатку Б

пригадати яскраві моменти, цікаві епізоди роботи в групі, які їм найбільше запам'ятались. Ведучий має підкреслити, що головним є те, що саме тренінг дав змогу усім учасникам подивитися на себе і свою діяльність по-новому, переглянути свої риси і особистісні можливості

ДОДАТОК В

ТРЕНІНГ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ АГРЕСІЇ ТА НАСИЛЬСТВА

Мета: розвиток навичок самоконтролю, підкреслення значення емоцій під час спілкування, формування комунікативних навичок.

Хід заняття:

1. Привітання. Повідомлення теми та мети заняття

Мета: створення атмосфери доброзичливості та зацікавленості. Взяти будь-яку свою річ і від її імені розповісти щось про себе, тобто «Моя річ знає про мене....»

2. Очікування

Мета: визначення мети заняття.

Очікування записуються на пташках, які літають навколо дерева, намальованого на аркуші паперу, а під кінець заняття «сідають» чи «не сідають» на нього.

3. Вправа «Я у гніві»

Мета: розвиток навичок самоконтролю.

Необхідно пригадати ситуацію, коли ви були не просто злими, а розгніваними; відчуйте свій гнів; покажіть його за допомогою міміки і погляньте на себе у дзеркало.

Обговорення:

Які фізичні характеристики супроводжують вираження гніву?

Який вигляд зі сторони має розгнівана людина?

Чи приємно спілкувати з розгніваною людиною?

Розгнівана людина адекватно оцінює ситуацію?

4. Вправа «Інтонація»

Мета: підкреслення значення емоцій під час спілкування; формування комунікативних навичок.

продовження додатку В

Робота у групах по троє осіб. Потрібно вимовити з різною інтонацією одну й ту саму фразу.

Фрази: Принеси мені завтра підручники; Полий квіти в кабінеті; винеси сміття; не відволікайся на занятті.

Інтонації: прохання, вимога, побажання.

Обговорення:

З якою інтонацією найлегше було вимовити фразу?

Що ви відчували, коли вам наказували?

Що ви відчували, коли до вас зверталися у формі прохання або побажання?

5. Вправа «Нападник і той, хто захищається»

Мета: розвиток комунікативних навичок.

Спілкування відбувається в парах. Учасники ведуть діалог. «Нападник» говорить своєму партнеру, як той має поводитися, сварить і критикує його. «Той, хто захищається», виправдовується при цьому обоє мають витримувати свою роль. Через 3 хвилин ролі міняються.

Обговорення:

Як ви почувалися в обох ролях?

Чи відчували ви гнів або приниження, коли були в ролі «того, хто захищається»?

Як часто в реальному житті буваєте в тій чи іншій ролі?

Підбиття підсумків заняття. Виконання ритуалу прощання. Учасники проговорюють чи справдилися їхні очікування і розміщують пташок на плакаті.

ДОДАТОК Г

ТРЕНІНГ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1. Вправа-привітання «Мені приємно тобі сказати...».

Мета: сформувати доброзичливе ставлення в учасників один до одного.

Хід проведення: учасники вітають один одного по черзі, використовуючи формулу: «Доброго дня, мені приємно тобі сказати...». Виконуючи цю вправу, учасники відмічають привабливі особистісні риси один одного та наголошують на позитивних змінах в особистісному рості колег. При цьому кожен з учасників групи виказує підтримку іншому, доброзичливе ставлення до нього та сподівання на краще.

2. Вправа «Очікування».

Мета: визначити очікування учасників від тренінгу та одержати зворотній зв'язок. Хід проведення: учасникам пропонують на стікерах у вигляді зірочок кількома словами написати свої очікування від тренінгу, а потім по черзі наклеїти їх на плакат із зображенням «горизонт очікувань», озвучити свої думки..

3. Вправа «Щирість»

Мета: формувати навички емпатійного сприйняття людини людиною, розуміння, співпереживання.

Хід проведення: ведучий формує пари. Учасники сідають один до одного обличчям на відстані 1,5 м. Завдання: «Подивіться один одному у вічі. Поділіться чим-небудь важливим: побоюваннями, захопленнями, історією з життя тощо. Поділіться не лише думками, а й почуттями. Під час слухання спробуйте активно відгукуватися. Під час розповіді намагайтеся вільно говорити. Проаналізуйте, як змінюються ваші почуття під час власної розповіді й слухання партнера». Після закінчення вправи проводиться активне обговорення.

продовження додатку Г

4. Вправа «Табу».

Мета: розвивати навички вербальної комунікації, розширювати активний словниковий запас.

Матеріал: смужки паперу з «проханням».

Хід проведення: ведучий об'єднує учасників у пари та роздає кожному учаснику смужку паперу із завданням-проханням. Один з учасників звертається до іншого з проханням. Завдання іншого учасника – відмовити, не вживаючи слів «ні», «я не можу». Виконавши завдання, міняються ролями.

Обговорення:

- Чи важко було відмовляти без використання вказаних слів?
- Як Ви почувалися, коли вам відмовляли?

5. Вправа «Керівник-співробітник-підлеглий» (25 хв.)

Мета: сприяти вербалізації почуттів і станів у процесі спілкування, усвідомленню значення уміння розпізнавати емоційні стани в професійній взаємодії.

Хід проведення: ведучий об'єднує учасників у пари. Потрібно звернутися до напарника з проханням, демонструючи різноманітні способи поведінки:

- впевнено, ставлячи себе «вище» співрозмовника;
- поступаючись співбесіднику, підкорюючись;
- з почуттям власної гідності, але без виклику.

Кожен учасник пробує себе в усіх трьох ролях.

Після завершення вправи проводиться обговорення.

Підсумкова бесіда.

Мета: підбити підсумки тренінгу.

Хід проведення: ведучий проводить заключну бесіду на тему: «Що мені особисто дав тренінг». Ведучий групи пропонує учасникам тренінгу

продовження додатку Г

пригадати яскраві моменти, цікаві епізоди роботи в групі, які їм найбільше запам'ятались. Ведучий має підкреслити, що головним є те, що саме тренінг дав змогу усім учасникам подивитися на себе і свою діяльність по-новому, переглянути свої риси і особистісні можливості.